

Een paar vertalingen met toelichting, benevens een portret van Willem III

<https://hdl.handle.net/1874/235692>

HIST. GEN.

No. 1807

WILLEM III.

1847
J. G. ...

John J. White.

1804

EEN PAAR VERTALINGEN

MET TOELICHTING,

BENEVENS EEN PORTRET VAN

WILLEM III.

DOOR

Mr. A. VER HUELL.

GEDRUKT BIJ P. A. DE JONG, TE ARNHEM.

(Niet in den Handel.)

EEN BRIEF UIT DE ZEVENTIENDE EEUW.

Onlangs een kist met familiepapieren doorzoekende, trok terstond een van ouderdom geele, aan de vouwen afgesleten brief mijn aandacht. Hij droeg den datum van 2 Aug. 1690, was door een fransch uitgeweken kapitein geschreven, eenige dagen na de voor Willem III zoo gewigtige overwinning op Jacobus II, en behelsde eene uitvoerige beschrijving van den slag aan de Boyne.¹ Niet alleen om zijne historische belangrijkheid, en als studie van den franschen réfugié dier dagen, scheen het mij toe, dat deze brief wel waardig was in het licht gegeven te worden, maar ook om de vele namen van in dien tijd levende personen, die er in voorkomen. In mijne vertaling heb ik deze namen, zoowel als die der plaatsen Limerick, Drogheda enz., door onzen Franschman eenigzins à la Froissart behandeld, onveranderd gelaten. Welligt verlangt de lezer echter, om zijn geheugen te gemoet te komen, vooraf een overzicht van den politieken toestand dier dagen te nemen. Ik zal trachten u die moeite te besparen.

¹ Dirk Maes heeft, als ooggetuige, op twee bladen grt. fol. van dezen slag eene uitmuntende voorstelling geëetst, welke, wat uitvoerigheid en duidelijkheid betreft, tot voorbeeld mag strekken aan allen die een dergelijk feit afbeelden. Een fraai exemplaar dezer zeldzame plaat is in mijn bezit.

I.

Lodewijk XIV herriep het Edict van Nantes, onder den invloed van zijn biechtvader, van zijn minister Louvois, wiens eerezucht hieruit den oorlog, dien hij verlangde, voorzag, en van Mevrouw de Maintenon, wier eigenbelang steun zocht bij de devootsie des konings.

Gelijk alle kwaad had ook deze even onchristelijke als onstaatkundige maatregel slechts ongeluk ten gevolg.

In het buitenland stelde hij Willem III in staat het vermaard verbond van Augsburg, later dat van Weenen, tot stand te brengen, waarbij zich niet slechts alle protestantsche vorsten, maar ook Spanje en de Paus tegen Lodewijk vereenigden. En in Frankrijk zelf hield men den koning bedriegelijke lijsten van duizende bekeerden onder de oogen, maar zag hij de honderdduizenden zijner onderdanen niet, welke liever dan hun overtuiging te verzaken, den geboortegrond verlieten om met hun moed, geest, vlijt, uitvindingen of fortuin regtzinniger landen te verrijken. ¹

In 88 betreurde Vauban, in een memorie aan Louvois, het verlies van 60 millioen, uitgevoerd door de uitgewekenen, en de désertie van 100.000 man.

¹ Dat de mingevoeden bij ons een gastvrije ontvangst genoten, bewijzen de volgende aantekeningen uit de *Recessen der Graafschap Zutphen*. „Tot chariteijten aen de Fransche vlingtelingen uijtgeset 3326 gld : 10 strs. — Sr de Bellais, Fransch Réfugé toegestaen 100 Ducatons. — Tot onderhoud voor eenige jufferen toegestaen 1000 gld.” — Ook te Doesborgh en Doetinchem werden gelden voor réfugiés aangevraagd en verleend, „mits het aen niemand anders sal mogen geconfereerd worden als aen een verdrevene.” — Mede, „Octroij toegestaen tot maken van glas aen Sr de Simoni.”

Volgens een opgave van een agent des ambassadeurs d'Avaux verstrekte Holland reeds in 86 tot toevlugtsoord voor omtrent 75.000 dier vrijwillige bannelingen, en tegen het einde der 17de eeuw was hun getal zoozeer toenomen, dat er zich alleen te Amsterdam 15.000 in één buurt, door hen *le Jardin* (nu de Jordaan) genoemd, ter woon hadden neêrgezet.

Terwijl Lodewijk dus de wreede „Dragonnades” aanmoedigde, deed Willem III in Engeland, met tot dien tijd aldaar ongekende menschelijkheid en vergevingsgezindheid een „Act of Grace” voor alle politieke vergrijpen afkondigen; — een daad, die hij wist dat miskend zou worden. Doch pligtbesef bestuurde al zijn handelingen. „Hij vreesde geen verwijten en begeerde geen dank,” zegt Macaulay.

Door onverdiende afkeuring moge de man van karakter zich soms gegriefd, door goedkeuring gestreeld gevoelen, invloed op zijne grondbeginselen en daden hebben zij nimmer.

„Ik zal mijn taak vervullen of er bij omkomen,” zeide Willem tot Burnet, toen hij, om Ierland van Jacobus en diens aanhang te zuiveren, in Londen zijn echtgenoot achterliet te midden van de gisting der partijen. „Doch ik vertrouw op God.”

Zoodra hij was vertrokken begon het verraad zijn duister werk en staken de Jacobieten dreigend het hoofd op.

Tegelijk sloeg de Fransche vloot de onze, die met leeuwenmoed vocht, maar door Torrington en zijn engelsche schepen laaghartig verlaten werd, en behield Luxemburg

het veld bij Fleurus. De overwinnende vloot kon het overwinnend leger naar Engeland overvoeren en den Jacobieten de hand leenen.

Nimmer, na de vreeselijke verschijning der Hollanders op de Theems, had men beangstigender toestand beleefd.

Maar het gevaar zelf bragt redding.

Ieder Brit was wel is waar naijverig op Holland en op de Hollandsche gunstelingen, maar jegens Frankrijk koesterde hij een ouden en doodelijken wrok, en was niet minder beducht voor den blinden godsdienstijver van diens regering dan voor de loszinnige wreedheid zijner soldaten.

Op den noodkreet van het vaderland schaarden zich alle partijen om den troon van Maria, en Willems kroon omklemden zijn slapen vaster dan ooit.

II.

Onder de naar Holland uitgewekenen bevond zich een menigte van krijgslieden, meest allen geoefend in de school van Turenne en Condé.

In Breda, Maastricht, Bergen op Zoom, den Bosch, Zutphen, Nijmegen, den Haag, Arnhem en Utrecht lagen kompagniën genoegzaam geheel uit Franschen zamengesteld. In de laatste stad, waar bovendien een kadetten kompagnie stond van 50 hunner jonge edellieden, kommandeerden de kapiteins Gastine, de l'Isle-Villé, Traversy, de Chavernay en Rapin.

Ik zal hier kortelijk het een en ander mededeelen

alleen omtrent de meest uitstekende der officieren, wier namen in onzen brief voorkomen.

In de eerste plaats moet dan Frederik Armand de Schomberg ¹ genoemd worden, die de krijgskunde leerde onder onzen Frederik Hendrik, en later in Portugal en de Nederlanden met zooveel roem diende, dat velen hem na Turenne en Condé voor den grootsten veldheer hielden van zijn tijd. Na de herroeping van het edict knoopte hij in Engeland onderhandelingen aan ten gunste van den prins en vergezelde dezen naar Londen. Aan de Boyne was het alsof een donker voorgevoel den geest des grijzen veldheers bestookte, want hij alleen ried den koning af slag te leveren — welligt voor het eerst van zijn leven.

Cambon, door den prins aan het hoofd zijner Artillerie gesteld, stond bekend als een der kundigste ingenieurs van Lodewijks armée.

De la Mélonnière deed met de l'Etang en den markies d'Arzilliers bij des prinsen landing in Engeland de dienst van *Aide de Camp* en onderscheidde zich daarna bij de belegering van Carrick-Fergus. Rapin Thoyras werd geplaatst bij de compagnie kadetten in Utrecht, en streed met den grootsten moed aan de Boyne. Later werd hij gewond bij de bestorming van Limerick, was een der eersten die de walgracht overzwommen bij de bestorming van Athlone, en schreef, tot het burgerlijk leven teruggekeerd, een Historie van Engeland en een verhandeling over de Whigs en Torrys.

¹ Van Schomberg, geharnast te paard gezeten, bestaat een fol. portret (in mijn verzameling aanwezig) in zwarte kunst, door Smith naar Kneller, dat bijzonder door Gilpin in zijn *Verhandeling over prenten* geprezen wordt.

Het was de la Caillemotte-Ruvigny, die aan het hoofd van zijn regiment doodelijk gewond, terwijl men hem van het slagveld aan de Boyne droeg, zijnen de rivier doorwadenden soldaten nog toeriep: „*A la gloire, mes enfans, à la gloire!*”

Het leger dat Willem moest bevechten met deze zijn fransche vrienden en met zijn trouwe Hollanders onder Ginkel en Portland, en verdere deensche, duitsche en schotsche hulpbenden, had een gunstige stelling ingenomen, aan de overzijde der rivier, en die nog door opgeworpen verschansingen versterkt.

Het stond onder de bevelen van Lauzun, van den blonden, (ieder fat was toen blond) kleinen Lauzun, den grootsten drinker, eter, vechter, paardrijder en dobbelaar van zijn tijd, den lieveling der vrouwen en der soldaten.

Toen reeds had hij eene prinses van den bloede verleid, Lodewijk XIV persoonlijk zoo zwaar beleedigd, dat deze, om zich aan geen edelman te vergrijpen, zijn wandelstok uit het venster wierp; was al vermaard door zijn gevangenschap in de Bastille en op Pignerol, en nu door voorspraak van de echtgenoot van Jacobus, welke hij met haar kind naar Frankrijk overvoerde, met Lodewijk verzoend, en door hem tot zijn generaal over het leger in Ierland aangesteld.

Hoe het gedrag van Jacobus zelven afstak bij dat van zijn tegenstander die, „teer, ziekelijk, gewond, de rivier overzwom, voortworstelend door den modder, den aanval leidend, de vlugt keereud, het zwaard in de linkervuist geklemd, met een verbonden arm de teugels

sturend," wordt door Macaulay met levendige kleuren afgeschilderd.

Wat er verder in Ierland voorviel zal de kapitein la Dauvière u verhalen.

III.

Mijnheer van Rijnestijn van Cassembroot
tot Utrecht

Uit de legerplaats van Goldenbrige, 2 Aug. 1690.

Uw brief heeft mij aangenaam verrast, mijn waarde Heer! want ik dacht dat gij mij hadt vergeten, daar ik Gastine hier terug zag komen zonder eenig blijk van uw aandenken voor mij. Maar, Gode zij dank, ik heb mij vergist. Zoo mijn fortuin zich regelt naar mijn verdiensten, zooals het mij door u wordt toegedacht, mag ik niet op veel bijzonders rekenen; ik ben u echter zeer erkentelijk voor de wenschen die gij deedt voor mijn geluk, en ik zal dit altijd groot genoeg vinden zoo ik slechts mijn vrienden mag behouden en niet afwijk van het doel waartoe ik Frankrijk heb verlaten; voor alsnu verkeert het in een niet benijdbaren toestand, en de eenvoudige rang van gereformeerd kapitein is al wat ik bezit. Zoodra ik bij het regiment van de la Mélonière was, wierp de kolonel de oogen op mij, om mij de dienst van Aide-Major te doen waarnemen, hetgeen ik met genoegen aannam, daar mijn tractement er met acht schellingen door vermeerderd werd. Maar het duurde niet lang of ik had er berouw van, wegens den toestand

waarin ik mij daardoor tegenover hem vond geplaatst, welke meer naar dien van een knecht dan van een officier geleek. Zijn trotsche manieren, die volstrekt niet in mijn smaak vielen, en vele andere zaken welke in geenen deele strookten met de hoedanigheid van réfugié, en echter al mijn tijd innamen, zonder mij een oogenblik voor mij zelven beschikbaar over te laten, deden mij besluiten om mij van eene betrekking te ontdoen, die ik dacht dat niet vereenigbaar was met de gevoelens welke een christen en een man van eer moet koesteren. In de winterkwartieren deed ik er dus afstand van en gaf haar over in handen van hem die ze mij opdroeg, om er over te beschikken ten gunste van wien hem goed dacht. Dit kompliment in een tijd waarin iedereen geld noodig heeft, bevreemdde hem en allen die het vernamen, maar zij die de redenen kenden of raden konden die mij noodzaakten het te doen, en waarvan ik u slechts in het breede sprak, wel verre van mij te laken, prijzen er mij om. Ik weet niet of gij er ook zoo over denkt, mijnheer! maar één ding weet ik wel, namelijk, dat zoo de zaak nog gedaan moest worden ik het nogmaals doen zoude, daar mijn gemoed niet baatzuchtig genoeg is om iets op mij te nemen, hetgeen men mij zou kunnen verwijten. Verscheiden officieren van het regiment hebben mij verzocht die betrekking weder te aanvaarden, en zij, aan wie ik haar overgaf, lieten mij die naderhand weder aanbieden, maar ik heb het niet willen doen. Ware ik Gaskonjer, dan zoude ik dit kunnen toonen door u te zeggen, op welke wijze ik haar heb vervuld, tegelijk de dienst waarnemende van majoor,

aide-major, van betaal- en van kwartiermeester, zonder dat iemand iets op mijn gedrag had aan te merken; maar gij kunt dit van anderen hooren. Eindelijk vroeg, omtrent een maand daarna, Vignoles, dien gij wel kent, er om, en kreeg ze. Ziedaar, mijn waarde heer! alles wat ik u voor het oogenblik omtrent mijn lot zal mededeelen; het overige zult gij aan het einde van dezen brief vernemen. Het is tijd dat ik u over merkwaardiger zaken onderhoude, en ik zal beginnen met het weinige dat gij mij omtrent den slag bij Fleurus mededeelt. De zaak was waarlijk wel der moeite waardig, er mij een uitvoeriger verhaal van te geven. Wij hebben er berigten van, die het bloedbad eenigzins omstandiger beschrijven, en die bijna al uw geschut door den gouverneur van Charleroy doen hernemen. Gij weet wat daarvan is, en ik wensch het. Wat het zeegevecht betreft, daar hoor ik op zooveel verschillende manieren over spreken, dat ik er mij met geen woord over uitlaat. God moge uwe wapenen in de toekomst met meer geluk besturen en alle zaken beter overeen brengen; ik hoop dat alles goed moge gaan aan onzen kant en aan den uwen. Wij gaan zoo zoetjes aan den weg op naar Limerick; maar voor wij daar aankomen zal ik u een getrouw verhaal doen van de wijze waarop wij tot hier hebben kunnen doordringen, want wij zijn er niet op gekomen als paddestoelen. Den 22sten Junij begon ons leger zich op drie verschillende punten te vereenigen, bij Leguenkory, Brignelin en Nieury. In den nacht van den 21sten op den 22sten werd een afdeeling der onzen, die tusschen Nieury en Dondalk te ver was voortgerukt,

geslagen, eenige officieren sneuvelden van weërszijden, onder anderen de vijandelijke bevelhebber, en twee van onzen kant en een gevangene: slechts acht of tien soldaten of ruiters verreidsen naar de andere wereld, zonder verlof wel te verstaan. Dit kleine avontuur gaf den Jakobieten grooten overmoed, maar zij wisten dien niet staande te houden. Den 25sten kwam de legerafdeeling, die met den Koning was, van Briquelin zich met de onze te Nieury vereenigen, welke door den graaf van Solms gekommandeerd werd. Den 26sten marcheerden wij naar Dondalk met den koning, terwijl de hertog van Schomberg een andere afdeeling naar de overzijde der rivier leidde, om den vijand van twee kanten aan te tasten; maar wij vonden slechts het nest. Den 27sten vereenigden wij ons allen achter Dondalk, dienzelfden dag gingen Hardy verkennen, waar wij niemand vonden, zoodat, niets zich tegen onzen togt verzettende, wij dien vervolgden en den 30sten aan de rivier, bij Drogheda kwamen kampeeren. De vijanden hadden aan de overkant al hun strijdkrachten vereenigd en toonden geen groote vrees, echter kwamen zij uit beleefdheid onder de wapens, en begroetten ons uit een menigte van stukken. Wij van onze zijde waren niet onwellevend en beantwoordden hunne vriendelijkheid dubbelvoudig; maar een hunner kogels, helaas! mijn hand heeft terwijl ik het neërschrijf, trof onzen koning aan den regterschouder, nam op die plaats het justancorps en hemd weg, en veroorzaakte een ligte kwetsuur, welke echter, Gode zij dank, geene nadeelige gevolgen had en hem niet verhinderde te handelen, zoodat hij vrij kwam met van

kleeding te veranderen. De volgende morgen ging voorbij met het wisselen van kanonschoten. Des avonds kregen wij bevel om met het aanbreken van den dag slagvaardig te zijn. Den 1sten Julij bereidde een elk zich dan reeds vroegtijdig tot den strijd en tegen zes ure waren wij in bataille gesteld. Intusschen braken de vijanden hun tenten op, en handelden als lieden die aan den aftogt denken, maar dit was hun bedoeling niet, zij hadden lust om ons tot den overtocht der rivier uit te lokken, en lieten troepen defileeren aan geene zijde van kleine hoogten, waarvan de achterkant voor ons verborgen bleef, en bezetten eenige huizen en eenige verschansingen dicht bij den oever. Toen het tegen negen ure eb was begonnen wij op te rukken. De drie batillons hollandsche gardes, gevolgd door ons regiment, dat van Cambon en van Caillemotte, deden den eersten aanval op een goede mijl afstands van Drogheda. Bij de passage der huizen, welke door de Hollanders na eenigen wederstand genomen werden, rukten de fransche regimenten met zulk een drift tegen de verschansingen op, dat dit eenige verwarring verwekte, en oorzaak was dat een eskadron geheel door een ander voortdrong, hetgeen het onze was. Er werden veel officieren en soldaten gedood en gewond, maar zeer weinig Jakobieten bragten er de tijding van over, want bijna allen kwamen er bij om, daar men hen niet spoedig genoeg assisteerde; een vijandelijk bataillon rukte wel tegen de rechter flank der gardes op, maar het werd daar duchtig ontvangen door het regiment van Nassau, en het tweede bataillon. Voor ons front kwam een sterk eskadron, gevolgd door twee

bataillons, wien geen gelukkiger lot trof; het eskadron trachtte tusschen de gardes en ons door te trekken, maar na even met de gardes in aanraking te zijn geweest en van ons vuur geproefd te hebben, retireerden velen naar de twee bataillons; de anderen gingen onze linkerflank, niettegenstaande haar vuur, voorbij tot aan de rivier, willende daarna de regter passeren, maar te vergeefs; zij sneuvelden allen; en dien wij op dien stond verloren was de hertog van Schomberg, welke door een musketkogel in den hals en drie sabelhouwen gedood werd. Tegelijk verschenen twee fransche bataillons, die zich bij de twee andere voegden, maar ziende dat onze geheele armee in bataille de rivier op onzen linkervleugel overtrok, weken zij terug. Koning Jakobus vernomen hebbende dat de graaf Mesnard met het aanbreken van den dag de rivier op onzen regtervleugel gepasseerd, en met een groot gedeelte zijner kavallerie in aantogt was om zijn leger in den rug te vallen, dacht ook slechts aan den aftogt, welke in goede orde bewerkstelligd werd, niettegenstaande de pogingen die wij deden om zulks te beletten. Eindelijk trokken zij langzamerhand af, en wij volgden hen evenzoo, maar zonder hen in te halen; daarna was het alleen de kavallerie die de verdere eer van den dag inoogstte. De graaf Mesnard ¹ kwam in dien tusschentijd, na de wacht overrompeld te hebben, die zijn overtogt moest beletten, en viel aan op een fransch bataillon „*dont il fit meurtre.*” Maar alles wel nagerekend, hebben de vijanden niet meer dan twaalf

¹ De zoon van den gesneuvelden hertog van Schomberg.

honderd en wij tusschen de drie en vier honderd man verloren. Al hun bagaadje werd geplunderd. Koning Jacobus kwam dienzelfden avond te Dublin aan, en vertrok den volgenden dag met een menigte pausgezinden die hem volgden.

Twee of drie dagen later verliet hij Waterfort, en naar alle waarschijnlijkheid is hij nu reeds te St. Germain en Laye aangekomen, om aan koning Lodewijk berigt te geven van den moed van onzen monarch, die den 6den Julij zijn intrede in Dublin deed. Onze Brigade werd den dag na den slag naar Drogheda gezonden om de stad te belegeren. Vele vlugtelingen hadden er de wijk gezocht, en omdat er groote magazijnen waren had zij garnizoen in gekregen, hetwelk zich terstond overgaf, daar onze koning den goeverneur had doen aanzeggen, dat zoo hij wachtte tot het eerste kanonschot, alles over de kling zou gejaagd worden. Het was een bedroevend schouwspel dat garnizoen te zien; er bevonden zich daar bijna evenveel vrouwen en kinderen als soldaten, erger dan Bohemers. Zij waren omtrent vijftienhonderd man sterk, waaronder men verscheiden fransche officieren aantrof, die wel liever ergens anders hadden willen zijn; allen met de wapens van Lodewijk XIV. Gedurende het gevecht was onze koning overal, en waagde zich dikwijls verder dan men wilde; maar zijn grootmoedig hart dreef hem aan, want hij wilde den raad niet volgen, van hen die hem trachtten terug te houden, zoodat hij verscheiden malen in levensgevaar verkeerde, meer dan iemand van zijn leger; maar dien God bewaart, is wel bewaard.

Later gaven Waterfort en Dungannon zich aan hem

over, en eindelijk zijn wij nu geavanceerd, heden tot digt bij Cassel, waarna wij den weg zullen inslaan naar Limery. De koning begaf zich van Carick naar Engeland, maar te Dublin goede tijding bekomen hebbende, kwam hij terug, en moet, zooals men ons verzekert, den 4den hier aankomen. Voor zijn vertrek liet hij aan de fransche officieren zeggen, dat zoo er waren die in Piémont onder den hertog van Savoyen wilden dienst nemen, hem zulks welgevallig was. Velen hebben die partij gekozen, en ik onder anderen, die ziende dat hier niet veel meer was uit te rigten, voor de belangen van koning Willem of voor de mijne, meende niet beter te kunnen doen dan de wapens op te vatten tegen onze gemeenschappelijke vijanden. Indien de reis geschiedt gelijk ik hoop, dan zal ik de vreugde, de eer en het genoegen hebben van u, mijn waarde heer! bij mijn doorreize te zien, en een deel der personen die ik de grootste achting der wereld toedraag (zonder hyperbool gesproken) want, wat er ook gebeuren moge, nimmer zal ik Utrecht kunnen vergeten, en nog veel minder „*quelques Utreçoises*;" maar waartoe kan mij dit dienen dan om mij voor niet verdrietig te maken; indien de wijn hier goedkoop te krijgen was, zou ik nu en dan die herinneringen kunnen verbannen; maar dertig stuivers de flesch, en zes maanden soldij die men mij schuldig is, zijn oorzaak dat ik water moet drinken, daar ik volstrekt niet van houd. Wegens de bijzondere achting, welke ik uwe geheele familie toedraag, had ik wel wat meer bijzonderheden omtrent hen willen vernemen, dan de algemeenheden, die gij mij mededeelt; ik bid u dus, zoo gij aan mij denkt en schrijft,

te specificeren, wat betreft mevrouw uwe moeder, me-
 jufvrouwen Anna, Adrienne, Johanna en Cornelia van
 Rijnestijn, uwe zusters, wier zeer gehoorzame en onder-
 danige dienaar ik ben; geef haar daar de verzekering
 van, bid ik u, en dat ik haar ten toppunt wensch te
 zien van alle goed, vreugde en eer, en u ook mijnheer!
 dien ik beschouw als den besten mijner vrienden. Het-
 zelfde wensch ik mijnheer uwen broeder toe en dat zijn
 ligchaam onwondbaar moge wezen. Ik geef hem hier de
 verzekering mijner gehoorzame vriendschap en ben zeer
 verheugd, dat God hem heeft behoed; zoo mede aan de
 heeren van Weede, Rossum, Lockhorst en onzen „*aimé*
et féal Mr. Ruysch,” wien ik geheel ben toegedaan. Ik
 beklaag zeer zijn kolonel den heer van Warfuzée, maar
 het is beter dat hij zij in het rijk der Gallen dan in dat
 der Mollen, en ik hoop dat hij er vroeg of laat uit moge
 wederkeeren. ¹ Ik ben er de dames Ruysch en u zeer
 verplicht voor, dat gij wel op mijne gezondheid hebt
 willen drinken; ik geloof zelfs dat dit mij zoo goed op
 de been heeft gehouden, want, Gode zij dank, heb ik,
 nadat ik u zag geen ziekte gehad nog eenige wond be-
 komen; blijf dus op die wijze medicijnen voor mij ne-
 men en bid de dames ook zoo te doen. Ik vind niet dat
 gij u over niemand te wereld te beklagen hebt, daar gij
 mij niet meldt dat gij u in den heiligen band bevindt;
 hoe is het mogelijk dat gij zulk een moeilijke plaats
 als Ostende aantast. Ik kan u daarin volstrekt niet

¹ Wagenaar vermeldt dat het lang heeft geduurd eer de krijgs-
 gevangenen uitgewisseld werden, en dat eindelijk Jakob van Wasse-
 naar hiertoe naar Bouillon is afgezonden.

raden, maar ik weet wel wat ik doen zou: *enfin! chacun fait à sa guise*. Verzeker als het u belieft deze dames van mijn zeer nederige gehoorzaamheid. Ik ben volstrekt niet bang voor de dreigementen die gij mij maakt uit naam der oudste. Vergeet niet, mijnheer! den graaf noch de gravin van St. Paul, evenmin als de dames Feyt, en betuig haar mijne deelneming over den dood van mevrouw Lacoste en mejufvrouw Cornelia, zoowel als over het huwelijk van de schoone Anthonia. Gij spreekt daar in het geheel niet van. In waarheid, gij moest zulke belangrijke omstandigheden niet vergeten. Ik beveel u wel zeer den heer Cabillau aan, dien ik u verzoek mijne complimenten te maken. Mijnheer Rapin groet u, ook hem, zoowel als St. Maurice, Blansac, Gastine, St. Philibert en allen die de eer hebben van u te kennen. Mijn vriendelijke groete aan de heeren en dames van Teil en mejufvrouw haar bloedverwante. Ik weet niet of ik er een of eene vergeet, gij zult dit goed maken als het u belieft en mij geen onaangenaamheden berokkenen. Zoo gij mijn belangen ter harte naamt, zoudt gij mijn brieven niet aan iedereen laten zien. Zij zijn op eene wijze gesteld die mij niet tot eere zal verstrekken, daar hun stijl alles behalve die is van Voiture. Maar een krijgsman kan niet sierlijk schrijven, en ik tracht daar ook niet naar, maar wel mijn vrienden lief te hebben, te drinken en te lagchen, mijn vorst en mijn beminde te dienen als een waar Troebadoer, indien zij van hun kant niet nalaten mij daarvoor te beloonen, want ik houd er niet van iets voor niets te doen; echter is mij dit dikwijls overgekomen, maar ik troost mij met de

hoop dat dit niet meer zal gebeuren, of althans dat ik het zal kunnen beletten, want soms zijn er omstandigheden die men niet kan dwingen. Mijnheer de Chaverné groet u. Hij is luitenant-kolonel bij het regiment van Caillemotte, nu Bercastel genoemd, want de arme heer de la Caillemotte sneuvelde bij de passage van de rivier bij Drogheda. Van uw kennissen is er niemand gebleven. Vicouse, de kommandeur, heeft er zeven of acht niet doodelijke wonden gekregen, zoowel als Loires, die een stoot in de zijde bekwam. Terwijl ik dezen brief schrijf komt er een lijfwacht van Jakobus die verzekert dat de Franschen Limmerick hebben verlaten en naar Gallouë aftrekken, vanwaar zij zich eerst-daags denken in te schepen. Indien dit zoo is, zal hier de oorlog spoedig geëindigd zijn. Doch ik bemerkte niet dat het papier mij gaat ontbreken. Ik vind er zooveel vermaak in mij met u te onderhouden, dat ik er niet aan denk dat de post gaat vertrekken en ik hier alleen nog maar plaats heb om u te zeggen dat ik ben uw zeer nederige en gehoorzame dienaar

LA DAUIÈRE.

Van binnen, op de drie plooijen van den omslag, stond:

Indien gij mij de eer en het genoegen wilt doen van mij te schrijven, gelijk ik u bid te doen, behoeft gij slechts op den brief te zetten; „Aan la Dauière, kapitein bij het fransche regiment van den Brigade-kommandant

la Mélonnière, bij de armée in Ierland." Ik geef u geen beschrijving van dit land, het is een ware beerenkuil, men ziet er enkele welgemaakte lieden, maar zelden. Het land is zeer woest, vol van bergen, zonder bosschen, enz.

Ach! ik zou daar mijn beste vrienden nog gaan vergeten. Mejufvrouw Cornelia van Weede en mijnheer haar broeder, den Magistraat. Bied hun, bid ik u, mijn diensten aan. Ik wensch u allen mogelijken voorspoed toe, mijn waarde heer! en smeeik u uw vrienden niet te vergeten.

Daar ik papier te kort kwam vond ik geen plaats voor de namen van mevrouw van Heemstede, aan wie ik u verzoek, uit mijn naam, alles goeds toe te wenschen, en de verzekering te geven van mijn eerbied, zoowel als aan de jonge dames van Amerom. God neme u allen in zijne hoede! Vaarwel!

La Salle groet u.

LA DAUIÈRE.

WILLEM III.

Zoekende naar eene onbereikbare volmaaktheid, ziet men de volken, nu eens de éénhoofdige, dan weder de veelhoofdige Regering verkiezen. Natuur en Rede schijnen de eerste aanteprijzen. Bij een zwerm insecten of een kudde dieren, over een troep jongens of een bende mannen, zoowel in de kleinste werkplaats, als in de uitgebreidste fabriek, op een houtvlot en op een stoomschip, — is slechts één aan 't hoofd. Eenhoofdige regering bij erfopvolging heeft nog, behalven het wegnemen van aanleiding tot onlusten, voor, dat de aanstaande vorst, van kindsbeen af, de moeilijke kunst om te regeren leert, waardoor een man van middelmatige vermogens een beter bestuurder wordt, dan dit een rijkbegeaafde geest, plotseling in dien toestand verplaatst, zijn kan. Het beheer eens konings, wiens magt door eene wijze constitutie begrensd, doch niet verlamd, wordt, waarborgt minder dier stremmende wijfelingen, zoo verderfelijk voor een staat, inwendig en naar buiten. De onderlinge gehechtheid van vorst en volk, deze magtige band eener nationaliteit, bestaat niet bij een veelhoofdig gezag. Partij en persoonlijke invloeden, kuiperijen van magtige rijken, overwigt van bedriegelijke welspre-

kendheid, dat alles is van minder onmiddellijken en gevaarlijken invloed. En bij de dienaren van een goed Vorst vindt men een kracht, die wonderen verrigt, en door geld noch wet verkregen wordt, het dévouément.

Willem III, toonbeeld der koningen, droeg de zware koningskroon waardiglijk, tot het einde toe, en stierf gelijk hij geleefd had, bezorgd voor het welzijn van zijn onderdanen, gesterkt door zijn godsdienstige overtuigingen, gesteund door de liefdevolle toewijding zijner omgeving.

Het is alsof die twee regeerders van Engeland en Frankrijk, Willem en Lodewijk, tot een les voor de nakomelingschap, tegenover elkaar geplaatst zijn. Bij den een was alles degelijkheid — bij den ander veel, schijn; de een zocht het heil van zijn volk — de ander glorie; Willem leidde — Lodewijk werd geleid; de eerste zag met eigen oogen — de tweede door die van eerzuchtige staatsdienaren en vrouwen.

Toen ik in Macaulaij's werk voor het eerst de beschrijving van Willems niteinde las, gevoelde ik in mijn oogen de gelukkige tranen opwellen, die alleen het waarlijk goede en edele aan ons gemoed outlokt. Ik vertaalde dat treffende hoofdstuk, opdat zij die deze bladen wel van mij wilden aannemen, ook hun, wien de taal van den Engelschen geschiedschrijver niet eigen is, de hartverheffende schildering kenbaar mogen maken.

December 1869.

.

De dagen van den Grooten Koning waren geteld. Herhaaldelijk overvielen hem hoofdpijn en koortshuiveringen. Hij reed nog te paard, en ging zelfs ter jagt; maar hij had niet meer die vaste houding en dat volmaakt beheer over den teugel, waarvoor hij vroeger zoo beroemd was. Steeds vervulde hem de zorg voor de toekomst. De kinderlijke eerbied en hartelijke toegene- genheid van Albemarle ¹ waren hem altijd een levensbe- hoefte geweest. Maar 't was van het hoogste belang dat Heinsius volkomen ingelicht werd, en omtrent het geheele plan van den aanstaanden veldtogt, en omtrent den toe- stand der uitrustingen. Albemarle was in allen deele bekend met des konings inzigten omtrent deze zaken. Hij werd daarom naar den Haag gezonden. Heinsius leed ter dier tijde aan eene ongesteldheid, welke inderdaad een kleinigheid was, vergeleken bij de ziekten die Willem ondermijnden. Doch in de natuur van Willem was niets dier zelfzucht, welke maar al te zeer het gebrek is van hen die lijden. Den twintigsten Februarij zond hij een brief aan Heinsius waarin hij zelfs niet zinspeelt op zijn

¹ (Arnold van Keppel.)

eigen onpasselijkheid en kwellingen. „Ik ben,” zeide hij, „ten uiterste getroffen te vernemen dat uwe gezondheid nog niet geheel is hersteld. Dat het God moge behagen u eene spoedige genezing te schenken. Ik ben onveranderlijk uw goede vriend, Willem.” Deze regelen waren de laatste dier lange briefwisseling.

Den twintigsten Februarij reed Willem stapvoets op zijn lievelingspaard, Sorrel genaamd, door het park van Hampton-Court. Hij wilde het in galop zetten juist op een plek waar een mol aan 't graven was geweest. Sorrel struikelde over de molshoop en stortte op de kniën. De koning viel en brak het sleutelbeen. Het been werd gezet; en hij keerde naar Kensington terug in zijn koets. Het schudden door de ongelijke wegen dier tijden maakte het noodzakelijk de breuk op nieuw te hechten. Voor een jong en sterk man zou zulk een ongeval een kleinigheid zijn geweest. Maar het gestel van Willem was niet in een toestand om zelfs den geringsten schok te kunnen verdragen. Hij gevoelde dat zijn tijd kort was, en het smartte hem, met een smart gelijk alleen edele zielen gevoelen, te denken dat hij zijn werk slechts half voltooid zoude achterlaten. Het was mogelijk dat hij in het leven bleef tot dat een zijner plannen verwezenlijkt werd. Hij had lang geweten dat de verhouding, waarin Engeland en Schotland tot elkander stonden, op zijn best genomen onzeker, en dikwijls onvriendschappelijk was, en dat het te betwijfelen viel, of bij een schatting van het Britsche vermogen, de hulpbronnen van het kleiner land niet zouden moeten afgetrokken worden van die van het grooter. Gebeurtenissen uit den

laatsten tijd hadden onbetwifelbaar bewezen, dat de twee rijken, bij geen mogelijkheid, op nieuw een jaar tot elkaar in denzelfden toestand konden blijven verkeerren, als in de vorige eeuw, en dat er tusschen hen moest wezen of geheele vereeniging, of doodelijke vijandschap. Hun vijandschap zoude vreesselijke rampen brengen, niet slechts over henzelfen, maar over geheel de beschaafde wereld. Hun vereeniging zoude de meeste zekerheid geven voor beider welvaren, voor de rust van het eiland, voor het juiste evenwigt van magt tusschen de Europesche Staten en voor de vrijheden van alle Protestantische landen. Op den twintigsten Februarij hoorden de Gemeenten met ongedekten hoofde de laatste boodschap aan, die Willem's handteekening droeg. Een ongelukkig voorval, meldde hij hun, had hem genoodzaakt schriftelijk eene mededeeling te doen, die hij hun gaarne van den troon had gegeven. In het eerste jaar zijner regering had hij zijn verlangen doen kennen om eene vereeniging te zien daargesteld tusschen Engeland en Schotland. Hij was er van overtuigd dat niets meer kon strekken tot beider zekerheid en welvaren. Hij zoude het in 't bijzonder voor zichzelve een geluk achten, indien bij het einde zijner regering, eenig heilzaam middel kon beraamd worden, om de twee rijken tot één te maken; en hij beval op de meest ernstige wijze, deze zaak ter overweging van de beide Huizen aan. Er werd besloten dat de boodschap in overweging zoude genomen worden, op Zaturdag den zevenden Maart.

Maar op den eersten Maart vertoonden zich ziektestoffen van een dreigenden aard aan des konings knie. Deu

vierden Maart kreeg hij een aanval van koorts; op den vijften namen zijne krachten zeer af, en op den zesden werd hij alleen door hartversterkende middelen in het leven gehouden. De *Abjuration*-wet en een wet op de geldmiddelen wachtten op zijne goedkeuring. Deze goedkeuring gevoelde hij niet in staat te zullen zijn in persoon te geven. Hij beval derhalve dat er eene commissie zoude worden beroepen tot zijne onderteekening. Zijn hand was nu te zwak om de letters van zijn naam te schrijven, en men bedacht een stempel te doen vervaardigen. Den zevenden Maart was de stempel gereed. De Lord-zegelbewaarder en de klerken van het Parlement kwamen, volgens het gebruik, om getuigen te zijn bij de onderteekening der commissie. Doch zij werden eenige uren in de antichambre opgehouden, wijl hij in een paroxijsme zijner ziekte verkeerde. Intusschen waren de Huizen vergaderd. Het was Zaterdag, de dag waarop de Gemeenten besloten hadden het voorstel der vereeniging met Schotland in overweging te nemen. Maar van dit onderwerp was geen sprake. Men wist dat de koning nog slechts eenige uren te leven had; en bezorgd vroegen de leden elkander af, of er waarschijnlijkheid was dat de *Abjuration*- en *Money*-wetten nog voor zijn overlijden zouden afgehandeld worden. Na lang in afwachting eener boodschap vergaderd te zijn geweest, verschoven de Gemeenten de zitting tot den namiddag. In dien tusschentijd was Willem genoeg tot zichzelf gekomen om den stempel op het perkament te drukken, waarbij de Commissie gemagtigd werd, om voor hem te handelen. In den avond, terwijl de Huizen vergaderd waren, werden

de Gemeenten ontboden voor het Huis der Lords; men las de boodschap; nam de *Abjuration*- en *Malt*-wetten aan, en beide Huizen scheidden om den volgenden dag ten negen ure weder bijeen te komen. De volgende dag was een Zondag. Doch er bleef weinig kans dat Willem den nacht zoude doorleven. 't Was van het uiterste belang dat in den kortst mogelijken tijd na zijn overlijden, de opvolger krachtens de *Act of Succession* door de rijksmagten werd gehuldigd en openlijk als zoodanig in den raad geproclameerd: en de meest strenge Phariseëer van de Maatschappij tot zedeverbetering kon bezwaarlijk ontkennen, dat het regtmatig was den staat te redden, zelfs op Sabbath.

Intusschen bleef de toestand des konings steeds verergeren. Albemarle was van den Haag te Kensington aangekomen, afgemat door het snelle reizen. Zijn meester bad hem vriendelijk eenige uren rust te nemen, en ontbood hem daarna ten einde zijn rapport te maken. Dit rapport was in allen opzichte bevredigend. De Staten-Generaal waren met den besten geest bezielde; de troepen en voorraadmagazijnen waren volmaakt in orde. Alles was gereed tot een vroegtijdigen oorlog. Willem ontving de mededeeling met de kalmte van een man wiens werk is afgedaan. Omtrent zijn gevaar maakte hij zich geen illusie. „Mijn einde,” zeide hij, „nadert snel.” En zijn einde was zijn leven waardig. Zijn verstand werd geen oogenblik beneveld. Zijn moed was te meer te bewonderen, omdat hij niet verlangde te sterven. Hij had nog kort te voren aan een van hen, die hij het meest lief had, gezegd; „Gij weet dat ik den dood nim-

mer vreesde; er zijn tijden geweest dat ik er naar zoude gewenscht hebben; maar nu deze nieuwe, grootsche vooruitzigten voor mij geopend zijn, wenschte ik wel nog een korten tijd te blijven." Geen weekheid, geen klagten ontcierden het edel besluit van die edele loopbaan. Den geneesheeren betuigde de koning minzaam zijn dank. „Ik weet dat gij alles voor mij gedaan hebt, wat ervaring en kunde voor mij konden doen; maar de kwaal ligt buiten uw kunst; en ik onderwerp er mij aan." Naar de woorden die hem soms ontvielen, scheen het dat hij meermalen in den geest biddende was. Burnet en Tenison bleven vele uren in de ziekenkamer. Hij betuigde hun zijn vast geloof in de waarheid der Christelijke godsdienst, en ontving het Sacrament uit hun handen met diepen ernst. De antichambers waren den geheelen nacht vervuld van Lords en Raadsheeren. Verscheiden hunner beval hij binnen te doen komen, en hij spande zich in, om afscheid van hen te nemen met eenige vriendelijke en hartelijke woorden. Onder de Engelschen die tot voor zijn bed werden toegelaten waren Devonshire en Ormond. Maar er bevonden zich onder deze menigte, die gevoelden, gelijk geen Engelschman gevoelen konde, vrienden van zijn jeugd, die hem trouw waren geweest, en voor wien hij trouw was geweest, door alle lotsverwisselingen heen; die hem met onkrenkbare gehechtheid gediend hadden, toen zijne Secretarissen van Staat, zijn Lords der schatkamer en Admiraliteit hem verraadden; die nooit op eenig oorlogsveld, of in een atmospheer, besmet met walgelijke of doodelijke ziektestof, gearzeld hadden om

hun eigen leven te wagen tot behoud van het zijne, en wier trouw hij, ten koste zijner eigen populariteit, vergolden had met de meest onbekrompen milddadigheid. Hij verhief zijn zwakke stem om Ouwerkerke te danken voor de liefdevolle en loijale diensten van dertig jaren. Aan Albemarle gaf hij de sleutels van zijn kamer en van zijn geheime laden. „Gij weet” zeide hij, „wat gij er mede doen moet.” Hij kon toen naauwlijks adem halen. „Kan dit” vroeg hij aan de geneesheeren „nog lang duren?” Men zeide hem, dat het einde naderde. Hij nam een hartsterkend middel in, en vroeg naar Bentink. Deze waren de laatste woorden, die hij verstaanbaar uitte. Bentink kwam onmiddelijk aan de zijde van het bed, knielde neêr, en hield zijn oor dicht aan den mond des konings. De lippen van den stervende bewogen zich — maar niets kon gehoord worden. De koning nam de hand van zijn oudsten vriend, en drukte die teederlijk aan zijn hart. In dat oogenblik, het lijdt geen twijfel, was alles wat een ligte, voorbijgaande schaduw had geworpen over hun lange en zuivere vriendschap, vergeten. Het was nu tusschen zeven en acht uur in den morgen. Hij sloot zijn oogen, en hijgde naar lucht. De bisschoppen knielden en lazen het gebed der stervenden. Toen het eindigde, was Willem niet meer.

Terwijl zijn stoffelijk overschot werd afgelegd, bevond men dat hij op de bloote borst een klein stuk zwart zijden lint droeg. De Lords, met de bewaking belast, bevalen dit weg te nemen. Het bevatte een gouden ring en een haarlok van Maria.
